

Climbing up the family tree, 'hoe ik ertoe kwam een toneel- stuk uit 1911 in Thalia te Paramaribo te reconstrueren'

Theatermaker Mathieu Wijdeven

Het is ondertussen al bijna twee jaar geleden dat ik van mijn moeder een boekje in handen gedrukt kreeg: *Matrozenrozen... G.G.T. Rustwijk...1916...*'Een dichtbundel van de opa van je oma. Hij leefde van 1862 tot 1914 als veelzijdig kunstenaar in Paramaribo'.

Ze was ervan overtuigd dat ze mij er al eerder over had verteld, maar het voelde voor mij alsof het uit het niets kwam. Het boekje stond al jaren in haar boekenkast in een vakje dat speciaal gereserveerd is voor paperassen die te maken hebben met haar geboortegrond: Suriname.

Nieuwe familie

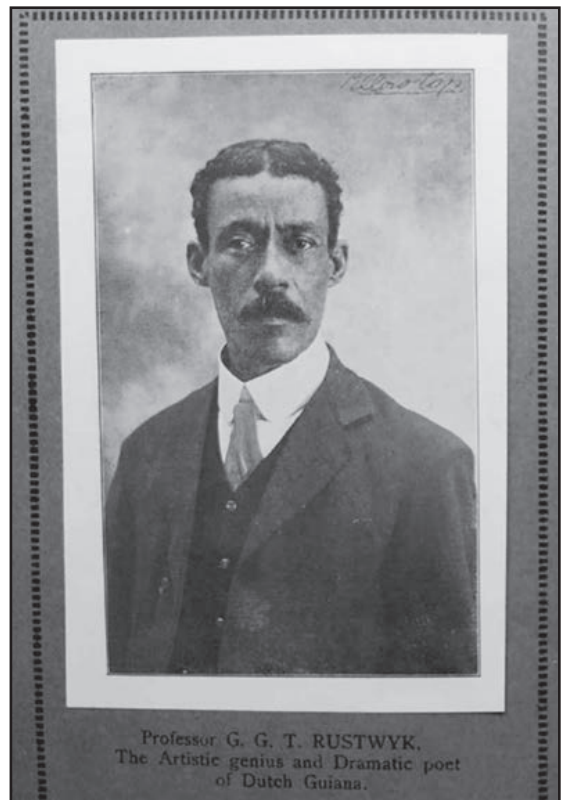
Wat ik toen niet wist is dat mij door dit boekje een heel avontuur te wachten stond, met haast magische ontmoetingen met (artistieke) familieleden, die allen teruggaan tot onze gezamenlijke voorvader George Gerhardus Theodorus Rustwijk, G.G.T. Rustwijk, in de familie kortweg G.G.T. genoemd.

't Goede gedaan waar uw hart het gebiedt;
't Schoone vertolkt, waar uw geestdrift het ziet;
En nooit gevraagd, in geen enkel geval,
Wat er de wereld van oordeelen zal.

Intro dichtbundel Matrozenrozen

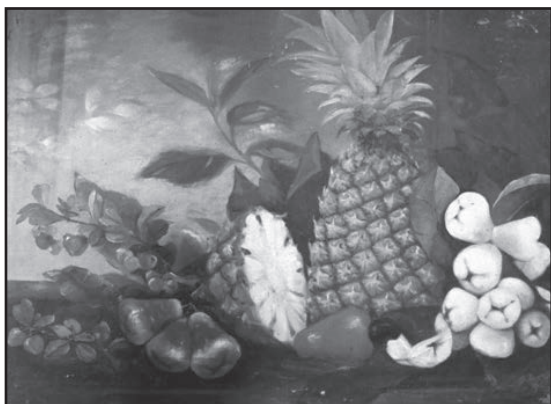
Dit avontuur kent nog geen einde. Een laatste ontwikkeling is dat ik momenteel schrijf aan een artikel met een onlangs ontmoette achterneef genaamd Miguel Heilbron. We buigen ons over 'Rustwijk's Appeal For Celebrations' uit het Engelstalige boekje 'The Emancipation Jubilee' (1913 door E.A. Rossum).¹ Het laatste werk dat ik vond van G.G.T. en dat hij waarschijnlijk niet lang voor zijn overlijden schreef. In dit boekje krijgt hij van Rossum de titel toebedeeld 'Professor G.G.T. RUSTWYK, The Artistic genius and Dramatic poet of Dutch Guiana'. Miguel was blij verast door deze vondst. Hij schrijft vaker artikelen en is onder andere betrokken geweest bij de oprichting van de Black Archives.

Een maand hiervoor ontmoette ik via mijn toenmalige vriendin theatermaakster Nina de la Parra op het

• *Portret van G.G.T. Rustwijk in boekje The Emancipation Jubilee, door E.A. Rossum, 1913*

>>

• **Schilderij door G.G.T. Rustwijk, in privébezit**

terras naast mijn oude school. Mijn vriendin was nog aan het afstuderen op de Toneelacademie in Maastricht en werd in de eindvoorstelling door Nina geregisseerd. Mijn toenmalige vriendin zei zoiets als: 'Nou dit is hem, mijn vriendje die denkt familie van je te zijn'.

Toen mijn vriendin eerder de naam 'De la Parra' liet vallen had ik namelijk het vermoeden dat het een Surinaamse achternaam kon zijn. Ik belde mijn oma die dit bevestigde en zij voegde daar direct een anekdote aan toe waaruit moest blijken dat we familie van elkaar zijn. 'Mijn vader', zei ze, 'vertelde altijd als we naar de kruidenzaak van de De la Parra's gingen: dit is familie van ons'. Hoe dat precies zat is haar ook nooit uitgelegd.

Ik stond voor Nina met een biertje in de hand. Ze keek me aan met grote vreugdige ogen. De sproeten op haar witte neus waren zelfs bij avondlicht nog goed te zien. Ik voelde me betrappt, want ik had toch wat meer kleur in mijn hoofd bij haar naam. Nina antwoordde met: 'Wat cool, dus wij zijn neef en nicht! Brasa!'

Natuur is beschaafd.

Daarom is veelal 'n natuurlijke beschaving de beste. Echte beschaving is gevoelszaak – Poëzie – Zij heeft 'n ziel en adelt den gelukkigen bezitter.

Menig verloren leven is de vrucht van onnatuurlijke beschaving, die de natuur tracht te dwingen en te richten door 'neen' te plaatsen waar 'ja' diende te staan

en andersom.

Niet zoo bij de wilden, die gij onbeschaafd acht,
doch
waar de natuur de beschaving schoolt,
daar is ja en neen
steeds op tijd en op de ware plaats.

*Uit gedicht 'Beschaving' in Matrozenrozen
door G.G.T. Rustwijk*

Nina de La Parra bleek achteraf overigens niet direct verwant aan G.G.T. Rustwijk. Ze is waarschijnlijk eerder te linken aan familie van de echtgenoot van G.G.T., Pauline Munsel (we zijn er nog niet achter hoe dit precies zit). Maar Nina was wel de 'spark' van het avontuur. Niet lang na onze ontmoeting opperde ze bij mij het idee om van mijn zoektocht een project te maken met als doel een nieuw toneelstuk begin 2021.

Miguel is voorlopig de laatste persoon die uit het artistieke laatje van de familie is komen springen, maar zeker niet de enige. Grappig is dat we elkaar nu een aantal keer hebben gesproken en ook samen schrijven aan een online document, maar elkaar lijfelijk nog niet ontmoet hebben. Bijzondere en toevallige bijwerking van de coronatijd. Anders hadden we vast al eens een kopje koffie gedronken en nader kennisgemaakt. Maar dat je ergens familie van elkaar bent schept toch zo'n band dat al na drie gesprekken een begin kan worden gemaakt met het werken aan iets gezamenlijks.

Eerder ontmoette ik ook operazanger Anthony Heidegger, toneelschrijver Maarten van Hinte, acteur Mike Ho Sam Sooi en kunstenaar en theaterdocent Monique van Hinte. Allemaal achterkleinkinderen van G.G.T. Dat was voor mij een hele openbaring, omdat ik in mijn meer nabije familie niet heel veel medekunstenaars ken. Met ieder van hen afzonderlijk voerde ik een gesprek over het beeld dat zij hebben van het leven van onze gemeenschappelijke voorvader, G.G.T. Rustwijk. We fantaseerden over wat ik te weten ben gekomen in mijn anderhalf jaar onderzoek en de nieuwe dingen die ze mij dan weer vertelden.

Wat me opviel is dat, net als G.G.T., geen van hen zich heel erg gebonden wist aan één kunstdiscipline, maar dat zij zich eigenlijk altijd tussen verschillende disciplines hebben bewogen en allemaal omkwamen

in de ambitieuze projecten. Anthony sprak ook uit dat dat iets is wat hij herkent in het Rustwijk DNA.²

Zij komt als *kind*
Geboren *blind*
Verliest daarna de *Smaak*
Dit blijkt uit menig zaak
Niet zoet –
Zij doet.
En met den *Smaak* – 't is leuk -
Verdwijnt ook dra de *Reuk*.
Wat zij nog bij verloor.
Is 't zintuig van 't *Gehoor*.
Daar zij voor goede raad
Met dichte ooren staat.
Slechts met één enkel zin
Volbrengt z'haar taak van min –
Gaat zij af op haar doel
En dat is: *Het Gevoel*.

Gedicht 'Liefde' in Matrozenrozen
door G.G.T. Rustwijk

Bekentenis...

Voor ik hieraan begon heb ik me eigenlijk nooit echt voor Suriname geïnteresseerd. Ik ben er bij elkaar een maand geweest: 2 weken rond mijn 4de levensjaar en 2 weken rond mijn 12de. Mijn moeder is er geboren en heeft er gewoond tot haar 20ste, dus stiekem heb ik in mijn opvoeding wel wat van de cultuur meegekregen.

Vriendjes vroeger, vonden mijn moeder erg streng en doordat ik stilaan toch heel wat bezoeken aan andere huishoudens heb gebracht, kwam ik erachter dat het er bij ons thuis toch echt anders aan toeging dan in het gemiddelde Nederlandse gezin dat ik voorbij zag komen in het dorp waar ik woonde. Zo heb ik bijvoorbeeld heel lang gedacht dat iedereen een Rice cooker in huis had.

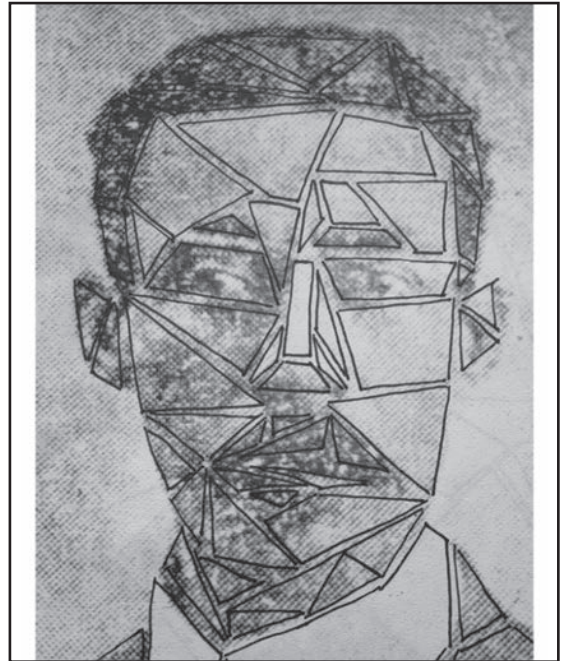
Mijn betovergrootvader: een in vergetelheid geraakte 'Artistic genius and Dramatic poet of Dutch Guiana'

Ik had dus niet zo veel met Suriname, maar afgelopen anderhalf jaar heeft niets me zo beziggehouden als het onderzoek naar mijn betovergrootvader en daarmee naar de Surinaamse geschiedenis. Het meeste materiaal vond ik in de verzamelingen van nichten van mijn oma, Georgine van Steenderen-Rustwijk en Dorine van Hinte-Rustwijk en bij mijn

oudtante Aafje Rustwijk. Dit zijn de drie mensen die ook betrokken waren bij het opnieuw uitgeven van de Matrozenrozen dichtbundel. Helaas heb ik de twee nichten van mijn oma niet goed kunnen spreken over hun research, omdat Dorine afgelopen zomer, nadat ik een keer kort telefonisch met haar sprak, overleed en Georgine helaas niet goed meer kan praten door een hersenbeschadiging.

Bergen papier van Georgine en Dorine die ik mocht inzien waren vrij cryptische puzzelstukjes en dwongen mij echt er studie van te maken. Gelukkig vond ik ook afgeronde teksten die inzicht gaven, zoals een artikel van Georgine en Dorine in Wi Rutu (juli 2004): "Innocent bystanders"? Dit liet me ook meteen het belang inzien van tijdschriften zoals deze. Extra bijzonder daarom dat ik nu zelf wat mag schrijven!

In het artikel van Georgine en Dorine vertellen ze over hun zoektocht naar de voorouders van G.G.T. De titel verwijst naar de vele namen die ze tegenkwamen waarvan ze vermoedden dat het ook familieleden zijn.

• **Bewerkt portret van George Gerhardus Theodorus Rustwijk**

>>

Geen leven zonder strijd –
geen strijden zonder leven.
De dood mist levensrecht –
't is daarom dat hij zwijgt.
Er heerscht een stilte in 't woud,
maar tevens ook 'n streven.

'n Strijden om 't bestaan. Elk plantje eischt en krijgt
'n Aandeel dat hem voegt in 's levens vreugd of pijn,
Zou dan zulk felle strijd, bij stilte, taalloos zijn?
Neen! Neen! daar leeft 'n taal,
'n grootsche taal in 't hout!
't Is toon – kleur – klankenrijk!
De stille taal van 't woud.

*Uit gedicht 'De stille taal van 't woud.'
in Matrozenrozen door G.G.T. Rustwijk*

'Het Waarom Beantwoord'

Het middelpunt van mijn eigen onderzoeksproject werd het toneelstuk 'Het Waarom Beantwoord of Het Wee ontsluitend voor de Welvaarts Commissie', door Luci (G.G.T.R)³, geschreven en uitgevoerd door G.G.T. Rustwijk. Omdat ik zelf theatermaker ben, kwam mij dit stuk het dichtste bij. De liefde voor het magische gevoel van op het toneel te staan delen we zichtbaar. Ook bijzonder vind ik dat hij ook zelf zijn theaterdecors bedacht en bouwde. Hierdoor kreeg ik een sterke drang alles over hem en over zijn tijd te weten te komen.

De voorstelling die ik maak beoogt dan ook een zo goed mogelijke reconstructie te zijn van het stuk van mijn betovergrootvader G.G.T. Rustwijk. Hierin zullen ook de ontmoetingen met de nieuwe familieleden centraal staan als een manier om me tot mijn betovergrootvader te kunnen verhouden.

In september 2019 deed ik een straatinterventie⁴ als onderzoek voor mijn voorstelling. Ik ging de straat op met een klein portretfotootje van mijn betovergrootvader en een houten sculptuur gebaseerd op het portret. Op straat sprak ik mensen over mijn, en hun betovergrootouders. Wat betekenden ze nog voor ons?

Wat me erg verraste aan de reacties op straat was dat men ijverig met mij meedacht en fantaseerde over mijn zoektocht. Ik heb wel een halfuur staan praten met een man over de voor- en nadelen van het wees zijn in die tijd. Dat je niet persé gebonden

• **De straat op met opa Rustwijk: Op de Kruiskade in Rotterdam met sculptuur op straat**

• **Voor station in Rotterdam met sculptuur op straat**

bent aan je ouders. Soms werd het voor mensen ook persoonlijk. Een man vertelde dat hij het ontzettend jammer vond dat hij niets van zijn Surinaamse geschiedenis wist. Er werd thuis niet over gepraat en daardoor had hij het idee dat hij puzzelstukjes miste.

In een opstelling in de schouwburgfoyer in Rotterdam waren op een schermje onder de sculptuur, de straatinterventie met het houten beeld en de kleine interviews met de toevallig ontmoette mensen op straat te zien en te horen. Er lag ook een brief als toelichting bij mijn onderzoek en om de mensen uit te nodigen voor de voorstelling. Voor de tekst zie het aparte kader op de pagina hiernaast.

Beste,

Afgelopen jaar ontdekte ik bij mijn oudtante een toneelstuk geschreven door mijn betovergrootvader George Gerhardus Theodorus Rustwijk. Het stuk heet *'Het waarom beantwoord'*. Ik sloeg de eerste bladzijde open en daarop stond: *"Uitgevoerd in 1911 in Thalia te Paramaribo. Speciaal voor de Welvaarts Commissie uit Nederland"*. De Welvaarts Commissie kwam naar Suriname om te kijken wat ze konden doen aan de economische crisis die er heerste, maar is nooit komen opdagen bij de uitvoering van zijn stuk. Ze sloegen de stad over en gingen meteen naar de plantages – waar blijkbaar het grootste belang voor Nederland lag in die tijd.

In het stuk stelde mijn betovergrootvader G.G.T. Rustwijk problemen aan de kaak: de verouderde wetten, schaarste aan investeringen, slechte hygiëne, gebrek aan drinkwater, ontoereikende zorg ... een uitgebreide aanklacht en toch poëtisch verwoord. Zo beschrijft hij bijvoorbeeld Suriname als de mishandelde dochter van Nederland. Het decor was een doek waarop een Hydra⁵ getekend stond met op elke arm één van de problemen in Paramaribo.

108 jaar later sta ik met een toneelstuk geschreven door mijn betovergrootvader en een portretfoto van hem in Rotterdam. Geïnspireerd ben ik begonnen om een sculptuur van zijn portret te maken, als een ode aan hem, om me tot hem te kunnen verhouden. Een groot, abstract sculptuur, omdat ik me nog geen concrete voorstelling kan maken van wie hij precies is of waar ik aan begonnen ben.

Wie was George Gerhardus Theodorus Rustwijk? Tijdens het bouwen van de sculptuur ontdekte ik dat hij als wees bij een Lutherse kerk opgroeide. Zijn moeder was tot slavin gemaakt en stierf toen hij 2 jaar oud was. Ondanks de onfortuinlijke omstandigheden waarin hij opgroeide, zette hij later in zijn leven een eigen atelier op waar kunstminnend publiek graag kwam. Hij reisde af naar andere kolonies en voerde zijn eigen theaterstukken op in plaatselijke theaters. Hoe heeft hij dit allemaal voor elkaar gekregen? In wat voor tijd leefde hij? In wat voor tijd leef ik en leven wij?

Als een stil protest, om te voorkomen dat mijn betovergrootvader in vergetelheid raakt loop ik met zijn hoofd door verschillende wijken in Rotterdam. Samen gingen we langs de Kruiskade, Nieuwe Binnenweg, Witte de With en Koningsveldeplein. Elke voorbijganger die hem even een blik gunt, geeft hem weer een stukje bestaansrecht. Zo komt hij langzaam opnieuw tot leven. De gesprekken die ik voer met mensen openen voor mij de geschiedenis op een nieuwe manier. Niet alleen de koude, soms pijnlijke, soms wonderlijke feiten maar ook de warmere, soms persoonlijke varianten. Een geschiedenis waar figuren in rondlopen waar ik me verwant aan voel of waar ik me juist tegen afzet.

Ik word me ervan bewust dat vele vragen onbeantwoord zullen blijven. Bij alle ontmoetingen die ik had blijkt dit opnieuw. Voor nu heb ik een installatie gemaakt, wat ik als een portret zie van allemaal losse verhaallijnen. Mensen die door hun eigen geschiedenis heen lopen komen even samen rond het hoofd van G.G.T. Rustwijk. Ik ben nieuwsgierig waar deze reis heen gaat, welke vragen nog beantwoord zullen worden of onbeantwoord zullen blijven. De zoektocht is maar net begonnen. Ik zou het fijn vinden om de niet beantwoorde vragen met jou te kunnen uitzoeken begin 2021 bij Productiehuis Theater Rotterdam... want dan speel ik vanaf januari mijn voorstelling *'Het waarom beantwoord'*, gelijknamig aan het stuk van mijn betovergrootvader.

Hij die u dit schrijft ziet u graag verschijnen...

Groeten,
M.T.H. Wijdeven, ook namens G.G.T. Rustwijk

• **Decor van 'Het Waarom Beantwoord of het Wee ontsluierd'**

• **Installatie in theater Rotterdam met de documentaire**

Een Droom is werkelijkheid
 Gelogen is 't niet
 't Is dus pure waarheid.

Gij noemt den droom bedrog
 Daar hij niets stoffelijks biedt
 Doch dit en is geen klaarheid.

De stof ontgaat u ook, gelijk de droom het doet;
 Terwijl 'n schoone droom den dood
 des slaaps verzoet.

Dus beiden zijn wat waard, elk op 'n eigen wijs.
 'n Slechte droom is bang gelijk 'n slechte spijs:
 De stof behoort aan d'aard,
 ook 't lichaam dat zij voedt,
 De droom spijst meer de ziel,
 hij voor de heem'len 't doet.

*Gedicht Op Droomen (De waarde van den droom.)
 in Matrozenrozen door G.G.T. Rustwijk*

Door de coronacrisis heb ik samen met het theater besloten de documentaire van de straatinterventie online beschikbaar te stellen. Deze is te bekijken via www.theaterrotterdam.nl/waarom (je vindt hem halverwege de pagina). Momenteel staat nog op de site

dat de voorstelling is geannuleerd maar binnenkort zal dat veranderen, met nieuwe speeldata in januari 2021.

Een echte muzenzoon is heengegaan,
 een man van het palet, het woord van 't tooneel,
 die aan de gave 's hoofd ook die van 't hart
 kon paren
 maar 'n bittere lijdenskelk op aarde had als deel.

*E.A. Rossum in de West 1914
 to the Memory of Rustwijk*

Literatuur

1. Op het spoor van G.G.T. Rustwijk - D. van Hinte-Rustwijk & G. van Steenderen-Rustwijk, in: *OSO* 15.1, april 1996.
2. 'Innocent bystanders'? Personages uit het leven van Christina Rustwijk (1836-1865) - D. van Hinte-Rustwijk & G. van Steenderen-Rustwijk, in: *Wi Rutu* 4.1, juli 2004.
3. *Geschiedenis van de Surinaamse literatuur* - Michiel van Kempen, 2003.
4. *Matrozenrozen* - G.G.T. Rustwijk, 1915, heruitgave 2004.
5. *Het Waarom Beantwoord of Het Wee ontsluiert voor de Welvaarts Commissie* - G.G.T. Rustwijk, 1912.

Noten

1. Uitgegeven naar aanleiding van 50 jaar afschaffing van de slavernij in Suriname. De tekst van Rustwijk is hierin opgenomen.
2. Van 21 november 2020 tot 25 april 2021 zal werk van G.G.T. Rustwijk te zien zijn in de tentoonstelling 'Surinaamse School' in het Stedelijk Museum Amsterdam. Voor meer informatie zie: <https://www.stedelijk.nl/nl/tentoonstellingen/surinaamse-school>
3. De Welvaarts Commissie kwam naar Suriname om te kijken wat ze konden doen aan de economische crisis die er heerste, maar is nooit komen opdagen bij de uitvoering van zijn stuk. Ze sloegen de stad over en gingen meteen naar de plantages, waar blijkbaar het grootste belang voor Nederland lag in die tijd.
4. Voortbordurend op een werkmethode van één van mijn eerdere theaterstukken ging ik de straat op om zo inspiratie op te doen voor mijn theaterstuk.
5. Op de armen: Verouderde wetten, slechte hygiëne, geen drinkwater, slecht toezicht op levensmiddelen, intimidatie, slechte woningen, drink- en waswatergebrek, verboden onderzoek, beerputten, verkeerd beleid en 'rassenverdeeldheid'.